

تبیین نسبت رابطه میان رضایت‌مندی سکونتی و روان‌شناسی دین (صفحات ۹۹ تا ۱۲۸)

امین علیزاده^۱ * حسن ستاری سارباتقلی^۲ * مینو قره‌بگلو^۳

پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۴

چکیده

در عرصه معماری به‌طور اعم و مفاهیم رضایت‌مندی سکونتی به‌طور اخص، نیازمند تفکر و نگرشی زیربنایی با ادغام دیگر علوم از جمله روان‌شناسی، برای نیل به تئوری و نظریه‌های جدید کاربردی انسان‌ساز در تعامل با محیط و مفاهیم جامعه‌گرایی، بر مبنای جهان‌بینی برای رسیدن به سعادت و صلاح دنیوی و کمال اخروی و معنا دادن به زندگی که همان رضایت‌مندی و مطلوبیت است، می‌باشیم. یکی از این نگرش‌های عمیق، روان‌شناسی دین است و در حقیقت، روان‌شناسی دین دانش علوم رفتاری است. تحقیق حاضر به دنبال تبیین نسبت میان «رضایت‌مندی سکونتی» و «روان‌شناسی دین» است. بر اساس رهیافت این تحقیق، با شناخت شاخص‌های مؤثر در روان‌شناسی دین می‌توان به رضایت‌مندی سکونتی و ارتقای کیفیت محیط‌های سکونتی ماندگار و پایدار دست یافت. برای انجام این تحقیق، از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی به‌صورت پیمایشی با هدف کاربردی استفاده شده است. برای اندازه‌گیری پرسشنامه از مقیاس اندازه‌گیری طیف لیکرت، استفاده شده است. نتایج پژوهش، بیانگر وجود ارتباط معنی‌دار عوامل روان‌شناسی دین و رضایت‌مندی سکونتی است. همچنین آزمون فرضیه‌های تحقیق حاکی از تأیید فرضیه‌های تحقیق می‌باشد. لذا می‌توان این جمع‌بندی را داشت که رهیافت روان‌شناسی دین در رضایت‌مندی سکونتی، با سطح اطمینان ۹۵ درصد تأثیرگذار می‌باشد.

واژگان کلیدی: رضایت‌مندی سکونتی، مسکن معاصر، روان‌شناسی دین.

۱. دانشجوی دکتری معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران؛

۲. دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران؛ (نویسنده مسئول). sattari@iaut.ac.ir

۳. دانشیار گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران؛

۱- بیان مسئله

در راستای سیاست‌های کلان کشور و با تلاش برای احیای معماری و شهرسازی ایرانی بر مبنای دین اسلام و با توجه به اهمیت مسکن در اسلام، تأکید بر اصول طراحی معماری مسکن با کیفیت در اسلام و استخراج شاخص‌های تأثیرگذار بر طراحی معماری طبق نظام معرفتی اسلام با توجه حفظ حریم‌ها و طراحی فضاهای داخلی مطابق با احکام اسلامی در عرف جامعه یک امر مهم و ضروری به نظر می‌رسد. از آنجاکه اسلام به عنوان دین کامل الهی، مسیر رشد و هدایت همه‌جانبه‌ای را برای دست یافتن به کمال برای انسان تعیین کرده است، مسکن اسلامی از منظر منابع قرآنی، فضایی قدسی و مکان ظهور جلوه‌های الهی است. در آیه ۱۲ سوره آل‌عمران، خانه برای انسان‌ها معرفی شده است. بر این اساس، خانه آرمانی مسلمین، جایی است که حضور فیزیکی و معنوی آن، بشریت را به سعادت رهنمون سازد (وثیق و همکاران، ۱۳۸۸). در قرآن واژه مسکن با صفاتی چون طیب و صدق به مفهوم مکان شایسته، همراه شده است که این خود بیانگر لزوم تطبیق مسکن با زمینه خود و توجه بر تمامی عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، معنوی و غیره، در اطراف خود می‌باشد. تلاش برای ارتقای کیفی مجموعه‌های مسکونی، به‌منظور دستیابی به فضاهایی پویا و زنده در این مراکز، حائز اهمیت بوده و می‌تواند با شناسایی و سنجش ابعاد کیفی فضاهای آن در چهارچوب مؤلفه‌ها و شاخص‌های رضایت‌مندی سکونتی، سرانجام دقیق‌تری پیدا کند (ثمین شریفی میاوقی و همکاران، ۱۳۹۸).

مطالعات اولیه مربوط به رضایت‌مندی بیشتر بر اساس دیدگاه‌های تک‌بعدی دنبال شده است؛ به‌عنوان مثال، برخی از محققان مراحل درک میزان رضایت‌مندی افراد را با دیدگاه ادراکی آن‌ها توصیف کرده‌اند. بدین ترتیب که یک شخص با توجه به مجموعه‌ای از نیازها و آرزوهایی که دارد، شرایط فعلی سکونت‌اش (واحد/واحد همسایگی) و محیط زندگی خود را ارزیابی می‌کند (Michelson, 1966). تردیدی نیست که نیازها و حتی آرمان‌های احساس شده از طرف یک فرد، مجموعه‌ای از هر دو ویژگی‌های فردی (همچون طبقه اجتماعی، مرحله زندگی و ...) و معیارهای فرهنگی تأثیرگذار بر او می‌باشد (Fonberg & Schellenberg, 2019). از طرفی، مطالعات معنوی در روان‌شناسی موضوعی جدید و اساسی در سطح جهان است و توجه به آن در بسیاری از کشورها در حال افزایش است. مذهب و معنویت از مهم‌ترین عوامل فرهنگی‌ای هستند

که به ارزش‌ها، رفتارها و تجربیات انسانی ساختار و معنا می‌بخشند. تحقیقات ۲۵ سال اخیر نشان داده است که معنویت یک بعد جدانشدنی انسان است و بایستی برای تأمین سلامت روانی پا به پای سازه‌های دیگر روان‌شناسی، به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد (خوانساری، ۱۳۹۶). بنا به موارد مطروحه و با توجه به وجود شکاف در تحقیقات خاص انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی شهری بر پایه روان‌شناسی دین در حوزه مسکن از یک طرف و عدم نگرش و رهیافت خاص شهرسازان و معماران به مقوله، مؤلفه‌ها و مفاهیم رضایت‌مندی سکونتی از طرف دیگر و عدم وجود حلقه رابطی بین این تحقیقات برای رهیابی به تأثیر و تأثر احتمالی روان‌شناسی دین و رضایت‌مندی سکونتی، این تحقیق بر اساس چنین ضرورتی، سنجش رضایت‌مندی از مسکن معاصر ایرانی بر مبنای ارزش‌های دین اسلام را محور مطالعات خود قرار داده است و ضرورت اصلی این مهم را تبیین می‌نماید و به دنبال پاسخگویی به این سوالات می‌باشد که مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رضایت‌مندی در فضاهای مسکونی معاصر ایران تا چه اندازه با مؤلفه‌های روان‌شناسی دین ارتباط دارند؟ با ارتقای مؤلفه‌های روان‌شناسی دین تا چه اندازه می‌توان میزان رضایت‌مندی در فضاهای مسکونی را ارتقا بخشید؟

بنابراین فرضیات تحقیق عبارتند از:

فرضیه اول: بین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مفهوم رضایت‌مندی سکونتی در فضاهای مسکونی معاصر ایران و مؤلفه‌های روان‌شناسی دین ارتباط وجود دارد.
فرضیه دوم: با ارتقای مؤلفه‌های روان‌شناسی دین، می‌توان رضایت‌مندی در فضاهای مسکونی را ارتقا بخشید.

۲- ادبیات پژوهش

۲-۱. ادبیات تجربی

کلارک^۱ یکی از روان‌شناسان معروف آمریکایی معتقد بود که با تقسیم بخش‌های بزرگ فضاهای عمومی و واگذار کردن آن‌ها به تک‌تک افراد و گروه‌های کوچک، می‌توان فضا را به وسیله مردم کنترل کرد و حس تعلق به آن فضا را افزایش داد که در نتیجه باعث افزایش رضایت‌مندی سکونتی افراد از محل زندگی می‌شود (Portero,

^۱- Clarkl.Hull,1884-1952

2017). برخی از محققان مراحل درک میزان رضایت مندی افراد را با دیدگاه ادراکی آن‌ها توصیف کرده‌اند، بدین ترتیب که هر شخص با توجه به مجموعه‌ای از نیازها و آرزوهایی که دارد، شرایط فعلی سکونتی و محیط زندگی خود را ارزیابی می‌کند (Michelson, 1966). رضایت مندی سکونتی یکی از معیارهای کلیدی سنجش میزان کیفیت است. در چارچوب این اهمیت، محیط با کیفیت شامل احساس امنیت، رفاه و رضایت مندی ساکنین است که در محیط‌های کالبدی و اجتماعی بازتاب می‌یابد (Mohit, 2010) آراگونز^۱ و آمریگو^۲ در سال ۱۹۹۷ تحقیقی در خصوص رضایت مندی و ارزیابی سکونتی افراد از محیط سکونتشان انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیدند که به‌طور کلی ساکنانی که در صدد اصلاح و بهبود وضعیت سکونتی خود برنیامده یا عکس‌العملی در خصوص مسائل محل سکونتشان انجام ندادند، نسبت به بقیه افراد از آستانه رضایت مندی بالایی برخوردار هستند (Amerigo & Aragones, 1997). با توجه به پژوهش‌های انجام شده می‌توان چنین استنباط کرد که رضایت مندی از محیط مسکونی به میزان رضایت در دو مؤلفه کلی شامل رضایت از واحد مسکونی و واحدهای همسایگی به طور مستقیم و همچنین ویژگی‌های شخصی، فرهنگی، اجتماعی و محیطی به‌طور غیر مستقیم، بستگی دارد (Galster & George, 1981). رفیعان و همکاران (۱۳۸۸) رضایت مندی شهروندان از محیط‌های سکونتی شهری را مورد سنجش قرار داده‌اند. نتایج حاصله از مجموع شاخصه‌های محاسباتی، بیانگر ارزش رضایت مندی متوسط ساکنان منطقه نواب از محیط سکونتشان است. از بین مؤلفه‌های تحلیلی، روابط همسایگی در حد متوسط برآورد گردیده و ساکنان از سایر مؤلفه‌های محاسباتی (شامل تسهیلات مجتمع، بهداشت مجتمع، دید و منظر، ویژگی‌های کالبدی) اظهار نارضایتی کرده‌اند. ذبیحی و همکاران (۱۳۹۰) رابطه بین میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی و تأثیر آن‌ها بر روابط انسانی را مورد بررسی قرار داده‌اند. از اوایل قرن بیستم مفاهیم رضایت مندی سکونتی مورد توجه بسیاری از نظریه‌پردازان و جوامع مختلف این حوزه قرار گرفت و بیانیه‌های جهانی مختلفی در این حوزه تصویب گردید که می‌توان به بیانیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۸۴ میلادی که حق داشتن مسکن مناسب را به عنوان یکی

1- Juan Ignacio Aragones

2- Maria Amerigo

از اجزای مهم استانداردهای زندگی مطلوب برشمرده است، همچنین به اولین، دومین و سومین کنفرانس مجمع عمومی سازمان ملل در زمینه سکونتگاه‌های انسانی و دستیابی به کیفیت پایدار سکونتی در سال‌های ۱۹۷۶، ۱۹۹۶ و ۲۰۱۶ میلادی اشاره نمود.

۲-۲. ادبیات نظری

رضایت مسکونی در مطالعات متعدد تجربی که ویژگی‌های کاربران، (شناختی یا رفتاری)، یا ویژگی‌های محیط فیزیکی و اجتماعی را بررسی کرده، بحث شده است. همان‌طوری که ذکر شد، دستیابی به مسکن مناسب یکی از جنبه‌های رضایت از زندگی می‌باشد. در حالت کلی رضایتمندی از محیط سکونتی به میزان رضایت در دو معیار واحدهای مسکونی و واحدهای همسایگی به‌صورت مستقیم و ویژگی‌های شخصی، فرهنگی، اجتماعی و ... مخاطب به‌طور غیرمستقیم بستگی دارد. در مدل‌های تجربی تحقیقات مربوط به سنجش کیفیت و رضایتمندی سکونتی، میزان رضایت از واحدهای سکونتی به‌عنوان یکی از معیارهای اصلی مطرح شده که به‌عنوان سازنده خود نظیر تسهیلات / ویژگی‌های کالبدی، امکان توقف وسیله نقلیه، شرایط داخلی، تسهیلات بیرونی واحد، هزینه‌ها تقسیم‌شده است (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۰۲). محققان متعددی عوامل تأثیرگذار بر ارزیابی کاربران از رضایت محیط مسکونی معرفی نمودند. متغیرهای زیبایی (Amole, 2009; Hur et al, 2010)، تعامل اجتماعی، ایمنی خدمات و تسهیلات (Ge & Hokao, 2006; Amole, 2009) نگهداری و آسایش محیطی (Thorsson et al, 2004) و ... از مهم‌ترین این متغیرها هستند. رضایت ساکنین از مسکن یکی از موضوعاتی است که اکثراً در زمینه محیط‌های مسکونی مطالعه شده و ثابت شده که بخشی از حوزه رضایت از زندگی است. همچنین، بیان شده که رضایت از زندگی ارتباط نزدیکی با رضایت ساکنین از مسکن دارد (Borgoni et al, 2018). رابطه بین مردم و محیط مسکونی آن‌ها یک موضوع مهم در روان‌شناسی زیست‌محیطی است، زیرا محیط مسکونی یکی از برجسته‌ترین محیط‌ها در سرگذشت بشری است (Bentley et al, 2019). از این‌رو رضایتمندی از محیط سکونتی به میزان رضایت در دو معیار واحدهای مسکونی و محله یا واحدهای همسایگی به‌طور مستقیم، ویژگی‌های شخصی، فرهنگی و اجتماعی فرد به‌طور غیرمستقیم بستگی دارد (Pekkonen & Haverinen-Shaughnessy, 2015: 314). در واقع، رضایتمندی میزان دستیابی افراد به اهداف

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

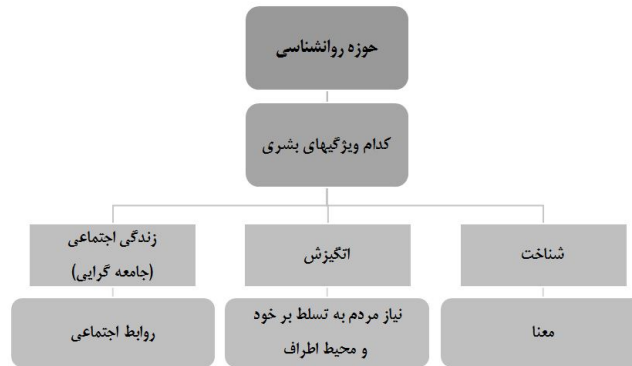
مطلوب و مورد نظر است و مبین شکاف بین کیفیت خدمات مورد انتظار و خدمات دریافت شده است. شناسایی عوامل مؤثر در میزان رضایت و نارضایتی سکوتی ساکنان، می تواند برای تحلیل وضع موجود سکوتی، تصمیمات آتی به منظور ارتقای سطح کیفی محدوده های سکوتی افراد و جلوگیری از تکرار نواقص در سایر مکان ها مؤثر واقع گردد (Sørensen, 2014: 1452).

از طرفی، در آغاز قرن بیستم کسانی که قرار بود از زمره شخصیت های بسیار ارجمند در تاریخ روان شناسی و رشته های مربوط به آن باشند، بیشتر علاقه و توجه خود را وقف بررسی دین کرده اند و ربع دوم قرن بیستم شاهد افول سریع بررسی دین به دست روان شناسان بود، لیکن میانه دهه ۱۹۵۰ میلادی شاهد رستاخیزی در بررسی دین بود. شاید اکنون که روان شناسی به عنوان علم جایگاه امن تری یافته بود، می توانست بازم با قدری علاقه به تحقیق جدی درباره دین بنگرد. تحقیقات متعدد نشان می دهد که روان شناسی دین توانسته است به راستی علاقه بین المللی را به خود جلب کند و به عنوان شاخه ۳۶ روان شناسی در انجمن روان شناسی آمریکا پدیدار گردد (اسپیلکا، ۱۳۹۷). مطلبی که نباید از آن غافل شد، این است که اولاً روان شناسی دین در پی تعیین حق یا باطل بودن دین و ارزش صدق آن نیست، چرا که تعیین این مسئله از توان روان شناسی خارج است. ثانیاً کارکردهای روان شناختی دین ناظر به دین خاصی نیست، پس در پاره ای از ادیان شاید کارکردهای منفی نیز مطرح شود، ولی بهترین کارکردها از آن بهترین دین است (آذربایجانی و موسوی، ۱۳۹۸).

روان شناسی دین

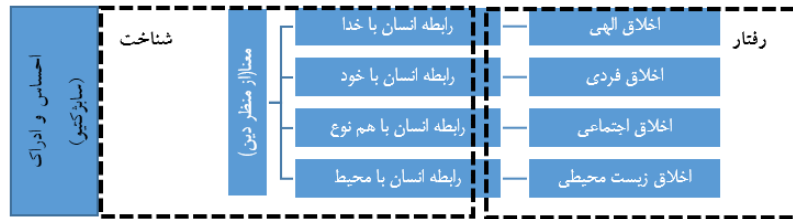
سخن نخست درباره ماهیت و کارکردهای روان شناسی دین این است که «چرا باید دین را از جنبه روان شناسی بررسی کنیم؟» در واقع دین و از جمله معنویت، قلمرویی جذاب است. آنچه اهمیت بیشتری دارد، این نکته است که دین در نظر مردم سراسر جهان بسیار ارجمند است. رسانه های جمعی، هر روزه، نمونه هایی از جدال مذهبی را گزارش می دهند که در همه جای دنیا میان کسانی روی می دهد که به ادیان مختلف وابسته اند. با توجه به آنچه گفته شد، بر ماست که سهم دین را در زندگی شخصی و اجتماعی خود باز شناسیم؛ این کار روان شناسی دین است (اسپیلکا و همکاران، ۱۳۹۷). روان شناسی دین می تواند به ما کمک کند تا توصیف علمی دقیق تری از مفاهیم مرتبط،

پی گیری نحوه پیدایش و مسیر رشد، علت وقوع، آسیب ها و موانع رشد و در نهایت، پیامدها و نتایج آن‌ها را در پنج حوزه مفاهیم انسان‌شناختی، مفاهیم اعتقادی، مفاهیم ارزشی و اخلاقی، مناسک و شعائر دینی و گزاره‌های دینی بیان کنیم (آذربایجانی، ۱۳۹۸). از طرفی، ارتباط بین روان‌شناسی و دین غالباً بیش از آنچه به نظر می‌رسد، دوسویه بوده است، چرا که دین آشکارا یا به‌طور ضمنی، بر دیدگاه خود به‌موازات یا حتی علیه دیدگاه روان‌شناسی تأکید می‌کند. باید نسبت به وجود این ارتباط دوسویه در فهم روان‌شناسی دین هوشیار بود (حیدری، ۱۳۹۵). اسپیلکا در کتاب روان‌شناسی دین بر اساس رویکرد تجربی، معتقد است با این چهارچوب که در شکل شماره ۱ ارائه گردیده، در این سه قلمرو (شناخت، انگیزش و جامعه‌گرایی) جهات لازم برای نوعی نظریه روان‌شناختی نسبتاً عظیم به منظور پی بردن به سهم دین در زندگی انسان را فراهم آورد که در ذیل به بررسی و نتایج هر کدام از آن‌ها می‌پردازیم.

شکل ۱- روابط مؤلفه‌های حوزه روان‌شناسی (اسپیلکا و همکاران، ۱۳۹۷)

الف) نیاز به معنا: در ادبیات روان‌شناختی، مفهوم معنا نه تنها با دانش، بلکه با انواع مفاهیم همسان نظیر پردازش اطلاعات و ساختار شکنی پیوسته است (Arkin et al, 2022).

شکل ۲- ارتباط شناخت و رفتار بر پایه احساس و ادراک (منبع: نویسندگان)

ب) نیاز به تسلط: به عقیده اسپیلکا دین به مردم کمک می کند تا از جهان شخصی خود سر درآورند و این کار را با معنادار کردن به زندگی عملی و روزمره آنان انجام می دهد. (García et al, 2017).

ج) تعریف جامعه‌ورزی (روابط اجتماعی): جامعه‌ورزی به رفتارهایی دلالت دارد که اندامگان^۱ را به یکدیگر مربوط و فرد را با گروه همسان می کنند (Vang et al, 2019).

ابعاد مفهومی هویت دینی شامل هنر، اخلاق، طبیعت، نور، رنگ و شفافیت است (اخوت، ۱۳۹۲). در رابطه با اخلاق و معماری نظریه‌های مختلفی در باب تبیین نحوه ارتباط هویت و شکل کالبدی مسکن و نحوه طراحی بنا آورده شده است. در این زمینه از نظر هایدگر، سکونت فرایندی است که انسان در جریان آن، مکان بودن را تبدیل به خانه کرده و با چهار منبع اصلی تفکر یعنی خدا، خود، آسمان و زمین ارتباط برقرار می کند (کرننگ، ۱۴۰۰: ۲۵). به نظر راپاپورت، مسکن بیش از آن که ساختار کالبدی باشد، نهادی است که با عملکردی چندبعدی تأثیرپذیر از اجتماع، فرهنگ، آیین مذهبی، اقتصاد و شرایط محیطی است (یاراحمدی، ۱۳۹۹: ۱۱۶). شولتز نیز بر این باور است که محیط تنها در صورتی به محیط اجتماعی یا معنایی تبدیل می شود که امکانات عالی در تعیین هویت به ما عرضه کند. مسکن باید به گونه‌ای طراحی و ساخته شود که امنیت و آرامش و آسایش را برای کاربرانش به وجود بیاورد (نیک فطرت و بی طرف، ۱۳۹۹: ۱۲۹). همچنین، از نظر فارابی شهر و خانه زمینی باید سایه ملکوت باشد (فارابی، ۱۳۵۸: ۴۸). به نظر هشام مرتضی، طراحی یک خانه مسلمان باید نتیجه عقاید و آداب اسلامی او باشد (مرتضی، ۱۳۹۷: ۱۱). در نهایت آیت‌الله حائری معتقد است، در معماری مبتنی بر

^۱ - Organism

سنت، خلاقیت با حفظ عقاید و اعتقادات گذشته قابل لمس است. بدین ترتیب، معماری مبتنی بر سنت در هر عصری هم گذشته را داراست و هم از خلاقیت معمارانه بهره‌مند (ممتحن و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۷).

آموزه‌های دین اسلام در معماری

بر اساس نظر متفکران معماری، بین معماری و جهان‌بینی رابطه‌ای بنیادین وجود دارد. با توجه به اینکه تعالیم و آموزه‌های یک مکتب بیانگر نوع برداشت و طرز تفکر آن مکتب یعنی جهان‌بینی آن مکتب هستند؛ لذا آموزه‌های اسلام نقش تعیین‌کننده در معماری دارند (تقی زاده، ۱۳۸۰: ۶۴). در این رابطه، علمای اسلام کل تعالیم اسلامی را به سه قسمت دسته‌بندی کردند:

۱) عقاید: یعنی مسائل و معارفی که باید آن‌ها را شناخت و به آن‌ها معتقد بود و ایمان آورد، مانند مسئله توحید، صفات ذات باری تعالی، نبوت و غیره. علمی که متصدی این بخش است، علم کلام است که در گذشته به آن علم اصول دین و یا علم توحید و صفات هم می‌گفته‌اند.

۲) اخلاق: یعنی مسائل و دستورهایی که درباره چگونگی بودن انسان از نظر صفات روحی و خصلت‌های معنوی است، از قبیل: عدالت، تقوا، شجاعت، عفت، حکمت، صداقت و غیره؛ علمی که عهده‌دار این بخش است، علم اخلاق نامیده می‌شود.

۳) احکام: یعنی مسائل مربوط به کار و عمل که چه کارهایی و چگونه باید انجام شود، از قبیل نماز، روزه، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر و غیره. علمی که بخش سوم را بر ذمه دارد علم فقه نام دارد (مصباح یزدی، ۱۳۷۸).

با توجه به این که اسلام تمامی معیارها و ضوابط زندگی انسانی، به‌ویژه در زمینه حفظ محیط و طراحی مسکن بر اساس ساختارهای محیط طبیعی و آموزه‌های دینی را ارائه کرده و بر اساس روایات، معیارهای کلی شهرهای اسلامی عبارتند از: ۱- وحدت؛ ۲- عدالت؛ ۳- سلسله‌مراتب (حضور محرمیت)؛ ۴- هندسه؛ ۵- کلیات (عوامل معرفتی)؛ ۶- انسان؛ ۷- روان‌شناسی (آرامش)؛ ۸- برنامه‌ریزی ساخت (حق‌جویی و عدالت‌جویی)؛ ۹- شرافت جغرافیایی (ارزش‌گذاری فضایی)؛ ۱۰- کارکرد (فضای قدسی) ۱۱- ارگانیک‌سکونت (همسازی با طبیعت) ۱۲- کالبد (سودمندی) (حیاتی و همکاران، ۱۳۹۷). علاوه بر این، برخی از اندیشمندان اسلامی در طراحی فضا چند مؤلفه اصلی را بیشتر مورد تأکید قرار

می‌دهند، از جمله: تنظیم روابط اجتماعی، وحدت و زیبایی (خاکزند و آقابزرگی، ۱۳۹۳). در یک نگاه کلی نیز می‌توان گفت که مهم‌ترین و اساسی‌ترین اصول معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی در میان نظرات اندیشمندان مختلف، شامل مسجدمحوری، درون‌گرایی، محله‌محوری و طبیعت‌گرایی است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۴).

آنچه شهرسازی و معماری اسلامی را از دیگر رویکردها و مکاتب متمایز می‌کند، تفسیر عوامل بازدارنده و عوامل ایجادکننده معماری و طراحی خانه‌ها است؛ یعنی در طراحی فضا باید به چند مورد مهم که خارج از اصول اخلاقی و شرعی است، توجه گردد و درعین‌حال، برخی عوامل نیز در طراحی فضا باید آورده شود. مجموعه این مفاهیم به اصول سلبی و ایجابی معروف است. اصول سلبی طراحی خانه از منظر اسلامی عبارتند از: ۱- اصل نهی اشراف؛ ۲- اصل پرهیز از تشخیص کالبدی؛ ۳- اصل نکوهش ارتفاع زیاد؛ ۴- اعتدال در تزئینات (اصل توصیه به آراستگی خانه‌ها/ نفی تجمل و تزئینات بیش‌ازحد). اصول ایجابی طراحی خانه از منظر اسلامی عبارتند از: ۱- اصل رعایت حریم و محرمیت (حریم افراد خارجی / حریم داخلی اعضای خانواده)؛ ۲- اصل توصیه به مهمان‌پذیری؛ ۳- رعایت وسعت به اندازه اصل توجه به وسعت خانه/ پرهیز از ساختن بیش از نیاز (رئیسی، ۱۳۹۵).

بررسی عوامل مؤثر بر انطباق‌پذیری مؤلفه‌های دین اسلام با معماری معاصر ایران دین اسلام دارای مؤلفه‌های زیادی می‌باشد. در این میان، مؤلفه‌های تأثیرگذار دین اسلام در معماری مسکن از روان‌شناسی، عبارتند از:

زیبایی: زیبایی‌شناسی یک نمود ظاهری و معرف و معلول ارزش‌های بنیادی فرهنگ است و نشانگر سمت‌وسوی دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی است که با مطالعه آن می‌توان سیر فرهنگی جامعه را ارزیابی کرد (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۸۸).

عدالت: در معماری و طراحی مسکن، عدالت به معنی قرار دادن هر چیز یا هر فضایی در جای خود است. اعطای حق هر ذی‌حقی یا هر فضایی برحسب قدر فضیلت و استعداد و فعالیتی که دارد (ولی زاده اوغانی و همایون، ۱۴۰۰).

محیط‌زیست و طبیعت: اخلاقی که توسط معماری در جهت حفظ محیط‌زیست و توسعه پایدار شکل می‌گیرد، به نوعی توجه و رعایت دقیق حقوق دیگران است. عنوانی که در معارف اخلاق اسلامی به عنوان (حق‌الناس) از آن بارها یاد شده است (نازی

دیزجی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۴).

حق همسایگی: اسلام همسایه‌داری را ستون فقرات امت می‌داند و برای آن مجموعه اصول اخلاقی در نظر گرفته است که این اخلاق را در دو اصل مهم می‌توان یافت. الف: روابط مستحکم همسایگی؛ ب: حفظ حقوق همسایگان (ولیزاده اوغانی، ۱۳۹۱). در این مورد، حضرت رسول اکرم (ص) می‌فرمایند: «بدون اجازه همسایه با افزایش ارتفاع ساختمان خود به حریم وی تجاوز نکنید» (مرتضی، ۱۳۸۷: ۵۵).

کرامت انسان‌ها: کریم پیرنیا در کتاب سبک‌شناسی معماری ایرانی، این ویژگی را با عنوان (مردم‌واری) مشخص می‌نماید و در توضیح آن می‌نویسد: مردم‌واری به معنای رعایت تناسب، میان اندام ساختمانی با اندام‌های انسان و توجه به نیازهای او در کار ساختمان‌سازی است (یاران و بهرو، ۱۳۹۶: ۹۶).

هدف والای معماری اسلامی این است که انسان را از کثرت جهان بیرون به جهان تفکر عمیق و قلمرو روح ببرد. بدین منظور، جهت دستیابی به معماری اسلامی خلاق و اخلاق محور در شهرهای اسلامی، چنین عوامل و وجوه مختلفی باید در نظر گرفته شود که عمده‌ترین آن‌ها به شرح جدول ۱ می‌باشد.

جدول ۱- وجوه مختلف در شکل‌گیری معماری مسکن شهرهای اسلامی (ولی زاده اوغانی، ۱۳۹۷: ۳۰)

وجوه معنوی	توجه به بعد معنوی زندگی انسان / توجه به هدف غایی از خلق انسان / مکان تفکر و ذکر و تقدس دهی به زندگی انسان
وجوه اجتماعی	هماهنگی با محیط اجتماعی و بهبود آن / ایجاد شرایط مطلوب برای روابط اجتماعی و تعاملات اجتماعی / رشد فردی / زمینه‌ساز توسعه دوستی‌ها و روابط روزمره مردم / شکل‌گیری هویت جمعی و اجتماعی / احساس تعلق و همبستگی جمعی در واحد همسایگی
وجوه فرهنگی	تأثیر نگرش، آداب‌ورسوم، باورها و اعتقادات / نوع فعالیت و نحوه انجام آن / نوع فضاها و روابط بین آن‌ها / هویت فرهنگی / ارج نهادن ارزش‌های تاریخی و فرهنگی / هماهنگی و تطابق با محیط فرهنگی
وجوه روانی	سازگار با الگوهای رفتاری ساکنان / انعطاف‌پذیر و تطابق‌پذیر / دل‌بستگی و وابستگی به خانه / حس تعلق، ایمنی و خلوت / تعریف فضای امن روانی / هویت دهی و نشان دادن هویت انسان.
وجوه فیزیکی - اقلیمی	شکل کالبدی خانه / محافظت انسان از شرایط جوی و مخاطرات احتمالی. توجه به تعداد فضاها، ابعاد و اندازه مشخص برای سهولت انجام فعالیت‌ها / موقعیت و دسترسی خانه / جنس و نوع مصالح، استحکام سازه‌ای / تطابق با محیط طبیعی، و حداقل مصرف انرژی، سازگاری با اقلیم محلی، آسایش اقلیمی انسان در فضای معماری، توجه به روشنایی طبیعی، خصوصیات دمایی زمین و دیگر نیروهای طبیعت، تأثیر اقلیم در فرم، نوع مصالح و سازه...
وجوه اخلاق	اخلاق در رفتار شخصی، در رفتار شغلی، در ارتباط با خدا، در ارتباط با طبیعت، ظهور و بروز

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

حقوقی اخلاقی خانه	حقوق و ارزش‌های اخلاقی از جمله قناعت، صرفه‌جویی، عدالت، زیبایی، کمال طلبی و... در طراحی، ساخت، سازمان‌دهی و استفاده از خانه ...
-------------------------	---

۳- روش پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف، پژوهش بنیادی- توسعه‌ای است و نوع آن کیفی است که در دو گام انجام شده است. لذا در ابتدا به منظور تدقیق فرضیه اول پژوهش و بر اساس روش اتخاذشده برای انجام این تحقیق، موضوع پژوهش و رهیافت آن، با مطالعه کتابخانه‌ای درباره سابقه موضوعات، همچنین استدلال منطقی، مفاهیم ذهنی و مصادیق عینی و کلیه واژه‌های مطرح در آن برای تدوین مدل نهایی مورد تجزیه و «تحلیل محتوا» قرار گرفت و در گام دوم با توجه به قابلیت دست‌کاری در متغیر مستقل این پژوهش که نحوه تأثیر روان‌شناسی دین در رضایت‌مندی سکوتی است، همچنین امکان‌پذیر نمودن کنترل نمونه‌ها از روش تحقیق پیمایشی به روش مقطعی و دلفی با ارائه پرسشنامه و مصاحبه با مقیاس اندازه‌گیری لیکرت، انجام شده است.

شکل ۳- مدل مفهومی پژوهش متشکل از عوامل پنج‌گانه مؤثر در رضایت‌مندی سکوتی با رهیافت روان‌شناسی دین

۴- تحلیل تجربی

تجزیه و تحلیل کیفی

با تحلیل انطباقی عوامل و معیارهای مطرح در روان‌شناسی دین بر عوامل و معیارهای رضایت‌مندی سکونتی و همچنین تدوین چهارچوب نظری تحقیق، ملاحظه شد که روان‌شناسی دین با پنج عامل به ترتیب اولویت و تأثیرات، شامل عوامل فردی- ادراکی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عوامل فیزیکی و عوامل تاریخی، با مفهوم رضایت‌مندی سکونتی در انطباق می‌باشد؛ در این میان نقش ارزش‌ها، عقاید و باورها و نگرش‌های فردی در اولویت اول و همچنین نقش ارزش‌ها، عقاید و باورها و نگرش‌های فردی در روابط اجتماعی، در اولویت دوم قرار دارد. براین اساس، مفاهیم به‌دست‌آمده برای متغیرهای مستقل منبعث شده از مفاهیم روان‌شناسی دین در پنج عامل فوق‌الذکر در جدول شماره ۲ قابل ارائه می‌باشد که برای هر یک از معیارهای به‌دست‌آمده بر اساس مطالعات انجام‌شده، زیرمعیار و نحوه تأثیرپذیری ترسیم و ارائه شده است. از زیرمعیارهای عوامل فردی می‌توان جنسیت، قومیت، سن و مرحله زندگی، ادراک و احساس، شخصیت و ارزش‌ها، توانایی جسمی، موقعیت خانوادگی، شغل، تحصیلات و مالکیت را نام برد. همچنین، از زیرمعیارهای عوامل اجتماعی می‌توان به قومیت، انسجام اجتماعی، روابط و پیوندهای اجتماعی، همگونی اجتماعی، عدالت اجتماعی، حمایت اجتماعی و مشارکت اجتماعی اشاره کرد و از زیرمعیارهای عوامل فیزیکی می‌توان شرایط زیستی، شرایط کالبدی، شبکه‌های ارتباطی و شرایط محیطی را نام برد. از زیرمعیارهای عوامل تاریخی می‌توان به زمان و تجربه و از زیرمعیارهای عوامل فرهنگی، به فرهنگ مادی و فرهنگ غیرمادی اشاره نمود.

جدول ۲- معیارها و زیرمعیارهای در ارتباط با روان‌شناسی دین با مشخصه پنج عاملی

عوامل مؤثر	زیر معیارهای مؤثر	نحوه تأثیرپذیری
عوامل فردی	جنسیت	سلامتی جنسی
	قومیت	توجه به عامل قومیت، باورها، اعتقادات و رسوم
	سن و مرحله زندگی	افزایش سن و پیری
	ادراک و احساس	آرامش خاطر
		امنیت (احساس ترس، کاهش ترس از مرگ، نگرش

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

مثبت به مرگ) قلمرو (فضای شخصی) کاهش استرس بهداشت روانی (کاهش هیجان، اضطراب و استرس، نشاط و قوت قلب) اخلاق فردی (رابطه فرد با خود، صداقت، فداکاری، مهربانی و نوع دوستی، متانت) سلامتی و کاهش افسردگی دل بستگی خوشنودی امید به آینده (مقایسه) حس مسئولیت تجربه معنی بخشی به زندگی جلوگیری از پیش داوری و تعصب			
فرد منزوی	شخصیت و ارزش ها		
فرد اجتماعی			
نگرانی و دلواپسی			
ترس و تهدید			
سلامتی جسمی	توانایی جسمی		
موقعیت اجتماعی خانواده وضعیت تأهل (اعتقاد به بنیان خانواده) سبک زندگی	موقعیت خانوادگی		
توجه به کیفیت محل کار	شغل		
توجه به کیفیت محل تحصیل	تحصیلات و آموزش فردی		
حس مالکیت	مالکیت		
توجه به ارزش های مشترک اجتماعی	قومیت	عوامل اجتماعی	
قانون و مقررات (کاهش جرم و جنایت)	انسجام اجتماعی		

روابط و پیوندهای اجتماعی	روابط با همسایگی‌ها اخلاق اجتماعی (روابط شهروندی و شهرنشینی) بهبود روابط اجتماعی ازدحام و خلوت		
همگونی اجتماعی	وابستگی اجتماعی و دل‌بستگی به جامعه محلی (کاهش اضطراب)		
عدالت اجتماعی	مردم‌سالاری، برابری و مساوات		
حمایت اجتماعی	امنیت (کاهش جرم و جنایت و بی‌بندوباری) نوع‌دوستی و کمک به هم‌نوع		
مشارکت اجتماعی	مشارکت و همکاری در گروه‌ها برونگرایی و تعامل‌پذیری و سیاست		
عوامل فیزیکی	شرایط زیستی	اخلاق زیست‌محیطی آسایش اقلیمی کیفیت بصری دید و منظر سلامت روانی	
	کالبدی	قلمرو (تفکیک عرصه‌های خصوصی و عمومی) کیفیت فضایی ازدحام و خلوت	
	شبکه‌های ارتباطی	ارزیابی کیفیت معابر ارزیابی ترافیکی دسترسی مناسب سواره و پیاده	
	محیطی	اشرافیت محرمیت	
عوامل تاریخی	زمان و تجربه	تشکیل خاطرات جمعی مفاهیم کهن‌الگویی (آرکی تایپی) اعتقاد و باور به خدا تجارب گذشته	
	عوامل فرهنگی	فرهنگ مادی	در ارتباط با نیازهای مادی اقتصاد
فرهنگ غیر مادی		در ارتباط با باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نمادها	

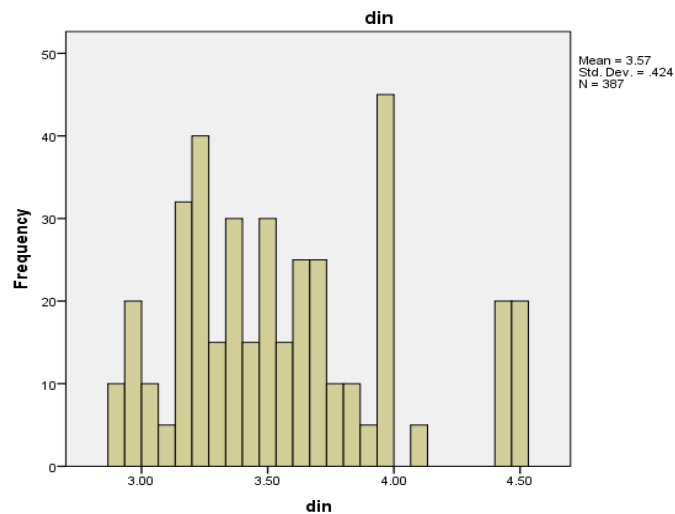
تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

آمار توصیفی

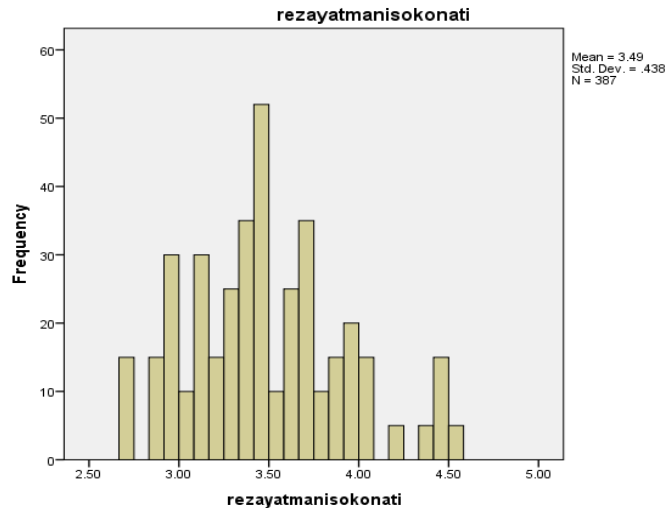
در تحلیل‌های توصیفی، تحقیق‌گر با شیوه مقایسه پدیده‌ها به توصیف آماری آن‌ها می‌پردازد و اطلاعات ارزشمندی درباره ماهیت گروه مورد بررسی به دست می‌دهد. شاخص‌های آماری مورد استفاده، همان شاخص‌های آمار توصیفی هستند. در این تحقیق شاخص‌های آماری مورد استفاده تعداد، میانگین و انحراف استاندارد می‌باشد. برای بررسی وضعیت نقش متغیرهای تحقیق، به ترتیب میانگین و انحراف معیار محاسبه شده است. داده‌های جدول و نمودارهای ذیل وضعیت توصیفی متغیر تحقیق را از حیث موارد طرح شده نشان می‌دهد.

جدول ۳- آمارهای توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق

آمارهای توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق					
متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کوچک‌ترین داده	بزرگ‌ترین داده
رضایت‌مندی مسکونی	۳۸۷	۳/۴۹۰۴	۰/۴۳۸۲۲	۲/۶۸	۴/۵۵
روان‌شناسی دین	۳۸۷	۳/۵۶۷۹	۰/۴۲۳۵۹	۲/۸۹	۴/۵۰

شکل ۴- هیستوگرام توزیع متغیر روان‌شناسی دین

شکل ۵- هیستوگرام توزیع رضایت‌مندی سکونتی

بررسی آمار استنباطی

برای بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. فرض صفر در این آزمون نرمال بودن توزیع متغیر است. اگر سطح معنی‌داری آزمون بزرگ‌تر از ۰/۰۵ باشد، فرض صفر تأیید شده و نتیجه می‌گیریم که توزیع متغیر مورد نظر نرمال می‌باشد.

جدول ۴- نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها

سطح معنی‌داری	آماره Z کولموگروف-اسمیرنوف	تعداد	
۰/۰۶۱	۰/۰۹۳	۳۸۷	رضایت‌مندی مسکونی
۰/۰۶۲	۰/۱۰۰	۳۸۷	روانشناسی دین

با توجه به سطوح معنی‌داری به دست آمده نتیجه گرفته می‌شود که تمام متغیرها دارای توزیع نرمال می‌باشند (سطح معنی‌داری بزرگ‌تر از ۰/۰۵). برای آزمون فرضیه این تحقیق از آزمون رگرسیون چندگانه استفاده می‌کنیم. به این منظور، ابتدا مفروضه‌های این روش که شامل نرمال بودن متغیرها و رابطه بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل است، مورد بررسی قرار می‌گیرند. سپس به آزمون فرضیه تحقیق می‌پردازیم. تحلیل رگرسیون زمانی استفاده می‌شود که بخواهیم مقادیر یک متغیر را از روی

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

مقادیر متغیر دیگر پیش‌بینی کنیم. در این مورد، متغیری که ما از آن بهره می‌گیریم تا مقدار متغیر دیگر را پیش‌بینی کنیم، متغیر مستقل (یا پیش‌بین) نام دارد. متغیری را هم که می‌خواهیم پیش‌بینی کنیم، متغیر وابسته (یا ملاک) نام دارد. همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود، به منظور آزمون این فرضیه‌های تحقیق، از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج آزمون رگرسیون در ادامه نشان داده شده است.

جدول ۵- مدل رگرسیون برآورد شده

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار تخمین	دوربین واتسون
۱	۰/۷۴۱	۰/۵۴۸	۰/۵۴۷	۰/۲۹۴۸۷	۱/۷۳۰

همان‌گونه که در جدول (۶) ملاحظه می‌شود، میزان ضریب همبستگی (R)

محاسبه شده برابر ۰/۷۴۱ می‌باشد.

نتایج تحلیل واریانس رگرسیون در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶- تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری
۱	۴۰/۶۵۱	۱	۴۰/۶۵۱	۴۶۷/۵۱۳	۰/۰۰۰
	۳۳/۴۷۶	۳۸۵	۰/۰۸۷		
	۷۴/۱۲۷	۳۸۶	-		

سطح معنی داری محاسبه شده برای آماره F در جدول (۶) نشان می‌دهد که به دلیل

پایین تر بودن از ۰/۰۵ وجود رابطه خطی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تأیید می-

گردد. بر همین اساس، می‌توان از معادله رگرسیون استفاده نمود. در جدول (۷) آمارها و

ضرایب برآورده شده برای رگرسیون آورده شده است.

جدول ۷- آمارها و ضرایب برآورد شده رگرسیون

مدل	متغیر	ضرایب	خطای معیار	ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی داری
۱	عدد ثابت	۰/۹۶۹	۰/۱۳۵	-	۷/۱۷۷	۰/۰۰۰

سطح فردی	۰/۳۳۱	۰/۰۳۵	۰/۳۵۴	۹/۴۶۵	۰/۰۰۰
سطح اجتماعی	۰/۲۳۰	۰/۰۳۳	۰/۲۷۹	۷/۰۶۲	۰/۰۰۰
سطح فرهنگی	۰/۱۸۴	۰/۰۲۰	۰/۳۷۲	۹/۳۲۸	۰/۰۰۰

جدول (۷) نشان می‌دهد که در رگرسیون سطح معنی‌داری تمامی متغیرهای مستقل کمتر از ۰/۰۵ محاسبه شده است که نشان‌دهنده تأثیر متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته می‌باشد. به عبارت دیگر، می‌توان در سطح اطمینان ۹۵٪ ادعا نمود که روان‌شناسی دین بر رضایت سکونتی تأثیرگذار می‌باشند. معادله رگرسیون برآورد شده به صورت زیر خواهد بود:

$$y_{NB} = 0.969 + 0/331x_1 + 0.230x_2 + 0.184x_3$$

در این معادله y_{NB} نشان‌دهنده رضایت‌مندی مسکونی، x_1 نشان‌دهنده روان‌شناسی دین، x_2 سطح اجتماعی و x_3 سطح فرهنگی می‌باشد.

یکی دیگر از مفروضاتی که در رگرسیون مد نظر قرار می‌گیرد، استقلال خطاها از یکدیگر است. در صورتی که فرضیه استقلال خطاها رد شود و خطاها با یکدیگر همبستگی داشته باشند، امکان استفاده از رگرسیون وجود ندارد. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دوربین-واتسون استفاده می‌شود. مقدار آماره این آزمون در دامنه ۰ و ۴ قرار دارد. چنانچه این آماره در بازه ۱.۵ تا ۲.۵ قرار گیرد، H_0 آزمون یعنی عدم همبستگی بین خطاها پذیرفته می‌شود و در غیر این صورت H_1 رد می‌شود؛ یعنی همبستگی بین خطاها وجود دارد و نمی‌توان از رگرسیون استفاده کرد. نتایج آزمون دوربین-واتسون برای معادله رگرسیون ۱/۷۹۴ محاسبه شده است که نشان‌دهنده عدم همبستگی بین خطاها می‌باشد و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد.

یکی دیگر از فرض‌های مدل رگرسیون خطی این است که میانگین باقیمانده‌ها بایستی برابر صفر و واریانس آن‌ها عدد ثابت باشد. برای بررسی این فرض‌ها از آماره‌های مربوط به باقیمانده‌ها و جهت تست نرمال بودن از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. در جدول (۸) آماره‌های مربوط به باقیمانده‌ها نشان داده شده است.

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

جدول ۰۸- آماره‌های مربوط به باقیمانده‌ها

تعداد	انحراف معیار	میانگین	حداکثر داده	حداقل داده
۳۸۷	۰/۳۲۴۵۲	۳/۴۶۰۴	۴/۲۰۴۵	۲/۹۷۴۷
۳۸۷	۰/۲۹۴۴۹	۰/۰۰۰۰	۰/۵۷۳۶۸	-۰/۶۸۸۷۸
۳۸۷	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۲/۲۰۱	-۱/۵۸۹
۳۸۷	۰/۹۹۹	۰/۰۰۰	۱/۹۴۵	-۲/۳۳۶

چنانچه در جداول (۸) ملاحظه می‌شود میانگین باقیمانده‌ها برابر صفر و انحراف معیار آن‌ها برابر عدد ثابت ۰/۳۲۴۵۲ می‌باشد.

نتایج حاصل از وجود ارتباط معنی‌دار عوامل روان‌شناسی دین و رضایت مندی سکوتی دارد. همچنین آزمون فرضیه‌های تحقیق حاکی از تأیید فرضیه‌های تحقیق است؛ لذا می‌توان این جمع‌بندی را داشت که رهیافت روان‌شناسی دین در رضایت مندی سکوتی با سطح اطمینان ۹۵ درصد تأثیر گذار می‌باشد.

۵- نتیجه‌گیری

در جهت پاسخ به سوال تحقیق، بر اساس نتایج به‌دست آمده، می‌توان اشاره کرد که پنج عامل به ترتیب اولویت و تأثیرات، شامل عوامل فردی- ادراکی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عوامل فیزیکی و عوامل تاریخی را به‌عنوان عوامل و مؤلفه‌های تبیین‌کننده رضایت مندی سکوتی با رهیافت روان‌شناسی دین قابل شناسایی است که در آن، عوامل فردی- ادراکی و نقش ارزش‌ها، عقاید و باورها و نگرش‌های فردی در مرحله اول، همچنین نقش ارزش‌ها، عقاید و باورها و نگرش‌های فردی در روابط اجتماعی در مرحله دوم، بیشتر از سایر عوامل می‌باشد و در مراحل بعدی، به ترتیب، عوامل فرهنگی، فیزیکی و تاریخی، قابل طرح می‌باشند. از طرفی این مفاهیم بر اساس مؤلفه‌های انسانی- محیطی مؤثر در سه مقیاس خرد (واحد مسکونی)، میانه (واحد همسایگی) و کلان (واحد محله)، نیازمند تحلیل و ارزیابی است که برای هر کدام از عوامل، زیرمعیارهایی شناسایی گردیده‌اند که به آن‌ها اشاره می‌شود: از زیرمعیارهای عوامل فردی می‌توان جنسیت، قومیت، سن و مرحله زندگی، ادراک و احساس، شخصیت و ارزش‌ها، توانایی جسمی، موقعیت خانوادگی، شغل، تحصیلات و مالکیت را نام برد. همچنین از زیرمعیارهای عوامل اجتماعی می‌توان به قومیت، انسجام اجتماعی، روابط و پیوندهای اجتماعی،

همگونی اجتماعی، عدالت اجتماعی، حمایت اجتماعی و مشارکت اجتماعی اشاره کرد و از زیرمعیارهای عوامل فیزیکی، شرایط زیستی، شرایط کالبدی، شبکه‌های ارتباطی و شرایط محیطی را می‌توان نام برد. از زیرمعیارهای عوامل تاریخی به زمان و تجربه و از زیرمعیارهای عوامل فرهنگی، به فرهنگ مادی و فرهنگ غیرمادی می‌توان اشاره کرد که بر رویکردهای ذهنی معیارها تأکید دارند.

بر اساس مطالعات کیفی و کمی انجام شده و مطالعه تطبیقی موارد حاصل از دسته بندی مبانی نظری، همچنین آزمون فرضیه حاصل از نتایج پرسشنامه، فرضیه اول مورد تأیید قرار گرفت. لذا می‌توان چنین استنباط کرد که بین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مفهوم رضایت‌مندی سکونتی در فضاهای مسکونی معاصر ایران و مؤلفه‌های روان‌شناسی دین ارتباطی وجود دارد که در پژوهش حاضر این ارتباط در پنج عامل مورد شناسایی قرار گرفتند؛ بنابراین، با تغییر یا بسامان‌سازی مسکن و فضاهای سکونتی در حوزه مؤلفه‌های ارزشی و هنجاری، کالبدی و محتوایی میزان تعاملات سکونتی و شهروندی و مراودات اجتماعی و تعلق به مکان سکونتی و در نتیجه این‌همانی با فضاهای مسکونی و قاعدتاً رضایت‌مندی سکونتی را می‌توان افزایش داد که این نیز فرضیه دوم پژوهش بود که مورد تأیید نیز قرار گرفت.

در تشریح مدل نهایی پژوهش می‌توان چنین اشاره نمود که رهیافت روان‌شناسی دین در پنج عامل، به ترتیب اولویت و تأثیرات شامل عوامل فردی- ادراکی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عوامل فیزیکی و عوامل تاریخی، به‌عنوان عوامل و مؤلفه‌های تبیین‌کننده رضایت‌مندی سکونتی، با رهیافت روان‌شناسی دین قابل شناسایی است که در آن عوامل فردی- ادراکی و نقش ارزش‌ها، عقاید و باورها و نگرش‌های فردی در مرحله اول، همچنین نقش ارزش‌ها، عقاید، باورها و نگرش‌های فردی در روابط اجتماعی در مرحله دوم، بیشتر از سایر عوامل می‌باشد و در مراحل بعدی، به‌ترتیب، عوامل فرهنگی، فیزیکی و تاریخی، قابل طرح می‌باشند. از طرفی، این مفاهیم بر اساس مؤلفه‌های انسانی- محیطی مؤثر در سه مقیاس خرد (واحد مسکونی)، میانه (واحد همسایگی) و کلان (واحد محله) قابل ارزیابی است. در تبیین هر کدام از عوامل پنج‌گانه می‌توان به جدول شماره ۹ اشاره کرد.

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

جدول ۹-۰ - تییین عوامل پنج گانه استخراج شده از مدل نهایی پژوهش

مؤثر	مؤلفه‌های متناسب با رضایت مندی سکوتی		معیارهای مؤثر	شاخص‌های مؤثر
	رویکرد ذهنی (Subjective)	رویکرد عینی (Objective)		
عوامل فردی	سلامتی جنسی	تأمین فضاهای فعالیتی متناسب با جنسیت	جنسیت	جنسیت
	توجه به عامل قومیت، باورها، اعتقادات و رسوم	تأمین فضاهای متناسب با اقوام	قومیت	قومیت
	افزایش سن و پیری	تأمین فضاهای متناسب با سن افراد	سن و مرحله زندگی	سن و مرحله زندگی
معیارهای مؤثر در روان‌شناسی دین	آرامش خاطر	بهداشت فردی	ادراک و احساس	ادراک و احساس
	امنیت (احساس ترس، کاهش ترس از مرگ، نگرش مثبت به مرگ)	اخلاق فردی (رابطه فرد با خود) ایمنی سکونتگاه‌ها فرمی و کالبدی	احساس	احساس
	قلمر و (فضای شخصی)			
	کاهش استرس			
	بهداشت روانی (کاهش هیجان، اضطراب و استرس، نشاط و قوت قلب)			
	اخلاق فردی (رابطه فرد با خود، صداقت، فداکاری، مهربانی و نوع دوستی، متانت)			
	سلامتی و کاهش افسردگی			
	دل بستگی			
	خوشنودی			
	امید به آینده (مقایسه)			
	حسن مسئولیت			
	تجربه			
معنی بخشی به زندگی				
جلوگیری از پیش داوری و تعصب				

فرد و نوع رفتار آن تنبیه یا پاداش	فرد منزوی فرد اجتماعی نگرانی و دلواپسی ترس و تهدید	شخصیت و ارزش‌ها	
تسهیلات مرتبط (دسترسی‌ها و امکانات برای افراد کم‌توان و ناتوان جسمی	سلامتی جسمی	توانایی جسمی	
مسکن بر پایه سبک زندگی	موقعیت اجتماعی خانواده وضعیت تأهل (اعتقاد به بنیان خانواده) سبک زندگی	موقعیت خانوادگی	
تأمین محل کار و فواصل دسترسی به آن	توجه به کیفیت محل کار	شغل	
تأمین محل تحصیل و آموزش و فواصل دسترسی به آن	توجه به کیفیت محل تحصیل	تحصیلات و آموزش فردی	
مالک یا مستأجر	حس مالکیت	مالکیت	
توجه به فضاهای مشترک اجتماعی	توجه به ارزش‌های مشترک اجتماعی	قومیت	عوامل اجتماعی
موقعیت فرارگیری در شهر	قانون و مقررات (کاهش جرم و جنایت)	انسجام اجتماعی	
تعداد و نحوه ارتباط واحدهای همسایگی و توجه به مباحث فرمی و ویژگی‌های کالبدی	روابط با همسایگی‌ها اخلاق اجتماعی (روابط شهروندی و شهرنشینی) بهبود روابط اجتماعی ازدحام و خلوت	روابط و پیوندهای اجتماعی	
تأمین فضا برای فعالیت‌های اجتماعی و گروهی	وابستگی اجتماعی و دل‌بستگی به جامعه محلی (کاهش اضطراب)	همگونی اجتماعی	
بهره‌گیری از امکانات و فضاهای سکونت و شهری برای کلیه افراد جامعه	مردم‌سالاری، برابری و مساوات	عدالت اجتماعی	

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکونتی و روان شناسی دین

		حمایت اجتماعی	امنیت (کاهش جرم و جنایت و بی بندوباری) نوع دوستی و کمک به هم نوع	تشکیل نهادهای خیریه
		مشارکت اجتماعی	مشارکت و همکاری در گروه‌ها برونگرایی و تعامل پذیری سیاست	تأمین فضاهای اجتماع پذیر
عوامل فیزیکی	شرایط زیستی	اخلاق زیست محیطی آسایش اقلیمی کیفیت بصری دید و منظر سلامت روانی	توجه به مباحث کیفیت و سرانه فضاهای سبز محیطی	
	کالبدی	قلمرو (تفکیک عرصه‌های خصوصی و عمومی) کیفیت فضایی ازدحام و خلوت	کیفیت معماری سکونت (ابعاد و مشخصات فیزیکی مسکن، محله و منطقه) تراکم واحدهای ساختمانی، بافت سکونتی کیفیت مصالح ساخت تسهیلات و کاربری‌های مکمل مورد نیاز تنوع عملکردی	
	شبکه‌های ارتباطی	ارزیابی کیفیت معابر ارزیابی ترافیکی دسترسی مناسب سواره و پیاده	کیفیت معابر ترافیک موقعیت مناسب دسترسی‌های سواره و پیاده حمل و نقل عمومی	
	محیطی	اشرافیت محرمیت	هشتی‌ها موقعیت بازشوها	
عوامل تاریخی	زمان و تجربه	تشکیل خاطرات جمعی مفاهیم کهن‌الگویی (آرکی تایپی) اعتقاد و باور به خدا تجارب گذشته	تنوع فضایی کاربرد مفاهیم کهن‌الگوها در مسکن و شهر	

عوامل فرهنگی	فرهنگ مادی	در ارتباط با نیازهای مادی اقتصاد	تکنولوژی ساخت فن آوری مصالح هزینه‌های ساخت
	فرهنگ غیر مادی	در ارتباط با باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نمادها	کیفیت طراحی کیفیت ارتباطات و دسترسی‌ها توجه به المان‌ها و بناهای یادبود شهری تیپ‌بندی و گونه‌بندی فضایی

با توجه به این که روان‌شناسی دین، دانش علوم رفتاری است و همبستگی مثبت روانی، فردی، اجتماعی، کالبدی و کارکردی آن به اثبات رسیده است، با شناخت شاخص‌های مؤثر در روان‌شناسی دین به رضایت‌مندی سکونتی و ارتقای کیفیت محیط-های سکونتی می‌توان دست یافت.

به دلیل ارتباط موضوع در دو شاخه معماری و روان‌شناسی دین و اثربخشی نتایج حاصل از تحقیق بر روی فضاهای شهری، سکونتی و استفاده‌کنندگان از این فضاها (مردم) براین اساس بهره‌وران (سازمان‌ها، صنایع و یا گروه ذینفعان) این تحقیق عبارتند از:

- شهرداری‌های شهرهای جدید و موجود برای بهره‌گیری از نتایج طرح.
- وزارت مسکن و شهرسازی.
- معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری.
- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های وزارت کشور.
- مؤسسات و دانشگاه‌های تابعه وزارت علوم.
- اساتید و دانشجویان معماری و شهرسازی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و دین‌پژوهی.

- حرفه‌مندان و جامعه حرفه‌ای معماری و شهرسازی ایران.

امروزه ارتقای کیفی و کارآمدی مجموعه‌های سکونتی و محیط‌های شهری برای تبدیل به محیط‌های پاسخ‌گو در برابر نیازهای شهروندان، حائز اهمیت است. جمع‌بندی نتایج نشان می‌دهد که بدون در نظر گرفتن شرایط زمینه‌ای (فردی، اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی و تاریخی) در حوزه رضایت‌مندی سکونتی نمی‌توان انتظار قابل قبولی داشت. بر اساس نتایج به‌دست آمده در حوزه نظری موضوع، چنانکه پیش‌تر به آن اشاره شد، تأثیر

تیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

مؤلفه‌های مؤثر روان‌شناسی دین، از جمله مؤلفه‌های فردی و اجتماعی در حوزه رضایت‌مندی سکوتی بیشتر از دیگر عوامل مد نظر بوده است. این دو حوزه (رضایت‌مندی سکوتی و روان‌شناسی دین) به جهت انطباق در عامل‌های پنج‌گانه یاد شده، می‌تواند زمینه مناسب برای تحقیقات در کشور باشد؛ به این معنی که روان‌شناسی دین می‌تواند نقطه شروع مناسبی برای نیل به رضایت‌مندی سکوتی و تدوین الگوهای مناسب باشد. یقیناً این موضوع باید پس از بررسی شرایط معاصر ایران و امکان‌سنجی آن صورت گیرد. اگرچه امروز دانش روان‌شناسی دین در مرحله تکوین می‌باشد، ولی می‌تواند برای نیل به اهداف مؤثر و نتایج کاربردی آن برای جوامع، مورد توجه جدی قرار گیرد و امید است در تحقیقات آتی رهیافت روان‌شناسی دین مورد تدقیق بیشتر قرار گرفته، تئوری‌های لازم برای شرایط معاصر ایران در حوزه‌های مختلف علی‌الخصوص حوزه رضایت‌مندی سکوتی، تدوین گردند. نتایج تحقیق با یافته‌های (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹، رئیسی ۱۳۹۵) و (Fonberg & Schellenberg, 2019, Arkin et al,) (2022) مشابه و هم‌راستا می‌باشد.

منابع

- اخوت، هانیه (۱۳۹۲). بررسی نقش آیات قران و احادیث شیعه در شکل‌گیری کالبد مسکن سنتی، شیعه‌شناسی، ۱۳ (۵۲): ۱۹۱-۲۳۴.
- اسپیلکا، برنارد؛ دبلیو هود، رالف، هونسبرگر؛ بروس، گرساچ ریچارد (۱۳۹۷). روان‌شناسی دین بر اساس رویکرد تجربی، ترجمه محمد دهقانی، تهران: رشد.
- آذربایجانی، مسعود؛ موسوی، سید مهدی (۱۳۹۸). درآمدی بر روان‌شناسی دین، چاپ یازدهم، قم: انتشارات سمت تحقیقات حوزه و دانشگاه.
- تقی زاده، محمد (۱۳۸۰). جهان‌بینی اسلامی، توسعه پایدار و شهرهای بیابانی ایران، محیط‌شناسی، ۲۷ (۲۷): ۶۱-۷۷.
- حیاتی، حامد؛ وثیق، بهزاد، مدنی زاده، شیوا (۱۳۹۷). تجلی مؤلفه‌های اخلاقی در معماری خانه‌های سنتی اقلیم گرم و خشک ایران؛ اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۱۳ (۴): ۱-۷.
- حیدری، حسین؛ روحانی رصاف، جواد؛ کاردوست فینی، خدیجه (۱۳۹۵). از فروید تا مزلو: دگرگونی پارادایم‌های روان‌شناسی دین در دوره مدرنیته، تحقیق‌نامه ادیان، ۲۰، ۶۱-۹۱.
- خوانساری، محمدامین (۱۳۹۶). جستاری تحلیلی بر روان‌شناسی دین، تحقیق‌نامه علوم انسانی اسلامی، ۴ (۸): ۵۹-۷۲.
- ذبیحی، حسین؛ حبیب، فرح؛ رهبری منش، کمال (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی و تأثیر مجتمع‌های مسکونی بر روابط انسان (مطالعه موردی چند مجتمع مسکونی در تهران)، هویت شهر، ۵ (۸): ۱۰۳-۱۱۸.
- رفیعیان، مجتبی؛ عسگری، علی (۱۳۸۸). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان محله نواب، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷: ۵۳-۶۸.
- رفیعیان، مجتبی؛ مسعودی راد، ماندانا؛ رضایی، مریم؛ مسعودی راد، مونا (۱۳۸۹). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان از کیفیت سکونتی مسکن مهر (مورد شناسی: مهرشهر زاهدان)، جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، ۲ (۴): ۱۳۵-۱۵۰.
- رئیسی، محمدمنان (۱۳۹۵). تحلیل مکان‌یابی ریزفضاهای مسکن معاصر ایرانی مبتنی بر سبک زندگی اسلامی، انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۱۳: ۱۲۳-۱۳۳.
- شریفی میاوقی، ثمین؛ یعقوبی، ابراهیم؛ سنقرچی، معصومه؛ حق‌لسان، مسعود (۱۳۹۸). ارزیابی مؤلفه‌های ارزشی معماری مسکن مطلوب بر اساس نظام معرفتی اسلام (نمونه موردی):

تبیین نسبت رابطه میان رضایت مندی سکوتی و روان شناسی دین

- خانه‌های معاصر ارومیه، آموزش و ارزشیابی، ۱۲(۴۸): ۳۳-۶۲.
- فارابی، ابونصر، (۱۳۵۸). سیاست مدنی، ترجمه سید جعفر سجادی، چاپ اول، تهران: انجمن فلسفه ایران.
- کزنگ، مارک (۱۴۰۰). جغرافیای فرهنگی، مترجم مهدی قرخلو، تهران: سمت.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۷۸). اخلاق در قرآن (معارف قرآن ۷)، قم: مؤسسه آموزشی و تحقیقی امام خمینی (ره).
- ممتحن، مهدی؛ حجت، عیسی؛ ناری قمی، مسعود (۱۳۹۶). تأملی در مفهوم و ارزش خلاقیت: ارزش خلاقانه معماری مبتنی بر الگو (مقایسه چارچوب ارزشی سنتی، معاصر و اسلامی)، مطالعات معماری ایران، دوره ۶(۱۱): ۴۳-۸۴.
- نیک فطرت، مرتضی؛ بیطرف، احسان (۱۳۹۹). بررسی تأثیرات فرهنگی در معماری بومی ایران از منظر پایداری، مطالعات هنر و معماری، ۲(۱۱ و ۱۲): ۱۲۶-۱۳۴.
- وثیق، بهزاد؛ پشوتنی زاده، آزاده؛ بمانیان، محمدرضا (۱۳۸۸). مکان و مسکن از منظر اسلام، تحقیق‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، ۱(۳): ۹۳-۱۰۲.
- ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۱). مفهوم‌شناسی معماری معاصر ایران از دیدگاه اخلاقی، اولین همایش ملی اندیشه‌ها و فناوری‌های نو در معماری، انجمن مهندسان معمار، تبریز.
- ولی‌زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۷). نمود اندیشه‌های حقوقی اخلاقی در طرح معماری خانه‌های سنتی ایران، مدیریت شهری، ۱۷(۵۳): ۲۷-۴۴.
- Michelson, W. (1966). An Empirical Analysis of Urban Environmental Preferences. *Journal of the Amer. Institute of Planners*, 31, 355-360.
- Arkin, M., Lowe, S. R., Poon, C. Y. S., & Rhodes, J. E. (2022). Associations Between Religious Coping and Long-Term Mental Health in Survivors of Hurricane Katrina. *Psychology of Religion and Spirituality*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/rel0000483>
- Fonberg J. D. & Schellenberg, G. (2019). Canadians' satisfaction with their housing: Highlights from the 2018 Canadian Housing Survey, Published by authority of the Minister responsible for Statistics Canada, Statistics Canada – Catalogue, 75, 1-27.
- Amole, D. (2009). Residential satisfaction in students housing, *Journal of Environmental Psychology*, 29, 75-86.

- García, F. E., Páez, D., Reyes-Reyes, A., & Álvarez, R. (2017). Religious coping as moderator of psychological responses to stressful events: A longitudinal study. *Religions*, 8(4), Article 62. <https://doi.org/10.3390/rel8040062>.
- Bentley, R., Baker, E. & Aitken, Z. (2019). The 'double precarity' of employment insecurity and unaffordable housing and its impact on mental health, *Social Science & Medicine*, 225, 9-16.
- Thorsson, S., Lindqvist, M. & Lindqvist, S. (2004). Thermal bioclimatic conditions and patterns of behavior in an urban park in Goteborg, Sweden, *International Journal of Biometeorol*, 48, 149-156.
- Vang, Z.M., Hou, F. & Elder, K. (2019). Perceived Religious Discrimination, Religiosity, and Life Satisfaction. *J Happiness Stud* 20, 1913–1932. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0032-x>
- Pekkonen, M. & Haverinen-Shaughnessy, U. (2015). Housing satisfaction in Finland with regard to area, dwelling type and tenure status, *Central European journal of public health*, 23(4), 3-14.
- Sørensen, J. F. (2014). Rural–urban differences in life satisfaction: Evidence from the European Union. *Regional Studies*, 48(9), 1451-1466.
- Portero, C. & F. D. (2017). Dwelling conditions and life satisfaction of older people through residential satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 49, 1-7.
- Aragonés, C. & Amerigo, A. (1997). A Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. *Journal of Environmental Psychology* 1(17) 47-57.
- Galster, C. & George, H. G. (1981). Residential Satisfaction Compositional and Contextual Correlates. *Environment and Behavior*, 13(6), 735-758.
- Michelson, W. (1966). An Empirical Analysis of Urban Environmental Preferences. *Journal of the Amer. Institute of Planners*, 31, 355-360.
- Mohit, M. (2010). Assessment of Residential Satisfaction in Newly Designed Public Low-Cost Housing in Kuala Lumpur. *Habitat International*, 34, 18-27.

